

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Divinity Faculty of Recep Tayyip Erdogan University

ISSN: 2147-0049 e-ISSN: 2147-2823

RTEUIFD, December 2017, 6 (12): (355-360)

Yayın Değerlendirmesi / Book Review

Hatice Üstün*

Tatar, Burhanettin. *Din İlim ve Sanatta Hermenötik*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2014.

Tatar, Burhanettin. *Hermeneutic: Religion, Science and in Art*. Istanbul: ISAM Publication, 2014.

İlmî bir disiplin içerisinde çalışma yapan insanlar, disiplinin varlığını borçlu olduğu arka plan bilincine ve onu değerlendirmeye tabi tutacak kavramsal birikime sahip olmadıkları için, disiplinin özünü anlama sorunuyla sürekli karşı karşıya kalırlar. Hermenötik -bir "anlama sanatı" olarak- disiplinlere esaslı sorular yöneltilir ve anlamı bize veren kavramların gerçekliğini araştırır. Anlamın, "hayat sürecinin her an yeniden yaşanan dünya ile irtibatlandırılma süreci" olduğu göz önünde bulundurulduğunda, gerçekliğinin ne kadar önemli olduğu kendiliğinden anlaşılacaktır.

Burhanettin Tatar'ın bazı disiplinlerin, anlamı yorumlama biçimlerini ele alan "*Din, İlim ve Sanatta Hermenötik*" isimli eseri bu açıdan oldukça değerlidir. Kitap; Önsöz, Notlar, Kaynakça ve Dizin haricinde yedi bölümden oluşmaktadır. "Bazı Anlama Tarzları Üzerine Notlar" başlıklı birinci bölümde yazar, tarihte -özellikle sözlü ve yazılı metinleri- anlamada farklı unsurları merkeze alan çeşitli yaklaşımlara

---

* Yük. Lis. Öğr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Felsefesi Anabilim Dalı.
Grad. Stud., Karadeniz Technical University, Institute of Social Sciences, Department of Philosophy of Religion.
Trabzon / Turkey (phaticeustun@gmail.com)
orcid.org/0000-0002-9019-9601

değiniyor. Diğer altı bölümde ise ayrı ayrı Edebiyatın, Kur'an'ın, Ahlakın, Tıbbın, Hüsn-i Hattın ve Müziğin hermenötik sorunlarını ele alıyor.

Eserin bir nevi giriş mahiyetinde olan ilk bölümüne Tatar, metinleri anlama sorunu bağlamında ilk tartışma konusunun, metnin ait olduğu dilin ele alınma biçiminin nasıllığı olduğunu ifade ederek başlıyor. Bu bir sorundur, çünkü biz bir dili anlamaya çalışırken yine o dilin içerisinde hareket etmek durumundayız. Dil hakkındaki kanaatimiz doğal olarak, metne bakışımızı etkilemektedir. Yazar bu noktada sekiz farklı dil anlayışını değerlendirmeye girişiyor. Ele aldığı ilk anlayış olan *Yapısalcı dil anlayışı*na göre, dil daima farklılık içinde anlamını kazanan bir işaretler sistemi, metin ise bu işaretlerin bir çatı altında karşılıklı referanslarıyla oluşan bir nesnedir. Metni anlamak için genel çatıyı anlamak yeterlidir. Derrida yapısalcılığın sorunlarından kurtulmak için metnin, yorumlar arasındaki sonu gelmez oyunlar için bir alan olduğunu söylemiş ancak yapısalcılığın anlam ile göstereni özdeş sayan tavrından kurtulamamıştır. *İdealist dil anlayışı*na göre ise, dil belli bir zamanda belli bir toplumun ortak anlayışını yansıtır ve metnin anlamı bireysel zihnin arkasındaki kolektif şuurdadır. Dili, bilincin yansıması olarak gören bu anlayış, bilincin dil ile tahrif edilmesine imkân tanır. *Yeni Marksist-Materyalist dil anlayışı*, tarihsel metinlerin arka planlarında birtakım maddi çıkarların olduğunu ve toplumların dilinde oluşan tahrifin ancak farklı bir zaman ve mekândaki bilinç tarafından anlaşılabilceğini dile getirir. Habermas'ın "ideoloji anlayışı" dediği bu yaklaşım, geçmişe güvensizliğe sebep olan bir kuşku hermenötüğü yaratmıştır. *Ontolojik dil anlayışı*, dili anlamının varlığı anlamak olduğunu, bunun ise tarihsel devamlılık ile sağlanabileceğini ve metinlerin, geleneğin yeni boyutlar kazanmış şekli olduğunu ileri sürer.

Bununla birlikte metnin kendi tarihsel bağlamı dışına doğrudan konuşamayacağını düşünen ve *Niyetselci dil anlayışı*nı savunan Hirsch, metnin anlamını yazarın niyetiyle özdeş tutmuştur. Buna göre metnin kendi başına bir anlamı yoktur. *Tarihsel Tenkitçilik anlayışı*na göre ise metnin anlamı yazarın niyetinde değil, tarihsel ortamında ortaya çıkar. Tatar bu noktada bir metni tarihsel bağlamında anlamaya çalışırken, aslında metnin zihnimizi şekillendirmiş biçimiyle metne baktığımızı dolayısıyla metnin orijinal halini anlamamızın imkansız olduğunu söyler. *Alımlama Estetiği* adı verilen anlayış, metnin anlamını yorumcunun anladığı şeyden ibaret görür. Bu rölativist yaklaşım, -bir yönemsizlik olarak- aslında insanları tek bir rasyonel tutuma hapsetmeye çalışan yöntemciliğe tepkidir. *Pratik anlama* ise metni yorumcunun bilincine indirgmeden, yorumcunun bulunduğu

ortamda sınırların ötesinden seslenerek yeni şeyler söyleyebilen bir anlayış olarak karşımıza çıkar. Son olarak, yazarın bu anlayışların üzerinde işlev görmesini beklediği *Kendini Anlama*, kişinin başkalarıyla birlikte kendi varlık tarzını anlamasını ifade eder. Tatar'a göre kendini daha iyi anlayabilmenin yolu birbirinden farklı açılara sahip metinlerle yüzleşmekten geçer.

Yazar bu yaklaşımlar ışığında *Edebi Hermenötik* bölümünde ilk olarak edebi eserlerin anlamını soruşturuyor. Edebiyat kelimelerle yapılan sanattır. O, dili harici bir gerçekliğe atıfla anlamlandıran diğer disiplinlerin aksine dilin kendisine odaklanır ve anlamını dilden alır. Bu anlamda o, kurgusal bir yapı arzeder. Edebilik, önceleri felsefenin alegorik düzeyde bir parçası iken, 20. yüzyılda romantik felsefenin soyutu somuta önceleyen yaklaşımı reddedip yaratıcı dehanın bir bilme tarzı olduğu iddiasıyla felsefi kanaatleri sarsan bir otonomi kazanmıştır. Tatar bu noktada şiir ve nesirin farklı edebi türler olduğunu belirtiyor. Ona göre şiiri diğer anlatı türlerinden ayıran temel özelliği, onun *aporia*(aşılamaz) oluşudur. O herhangi bir anlatıya sahip olmayıp dilin kendisini ifşa etmekle anlam kazanır. Nesir ise *projeksiyon* (öngörülebilirlik) özelliği ile dilin aporetik dünyasında mantıksal anlam oluşturur. Yazara göre, insanın anlatı üzerinde üçüncü göz oluşturma çabası, dilin aporetik karakterini aşamadığı için neyin gerçek neyin kurgu olduğunu hiçbir zaman açığa vuramamıştır.

Kur'an'ın hakikat iddiası ve onu anlama çabaları *Kur'an Hermenötiği* açısından oldukça dikkat çekicidir. Tatar'a göre, son iki asırdır ifadesini bulmuş olan "Kur'an'a dönüş hareketi" bu bağlamda Kur'an'ın ne ve nerede olduğu sorusunu sorarak bir *arke* problemini dile getirmektedir. Tarihte bir hareket noktası arayışını yansıtan temel yaklaşımlar olarak; Kur'an'ın anlamını somut olaylara dayandıran Selefilik, somuttan soyuta ulaşmaya çalışan Kelam, soyuta vurgu yapan Felsefe ve soyut ötesi bir yaklaşımı savunan Tasavvuf sayılabilir. Bu yaklaşımlar Kur'an'ın ontolojik anlamının epistemolojik olarak belirlenebileceği noktasında hemfikirdir. Ancak Hermenötik, Kur'an'ın anlamını epistemolojinin bir nesnesi olarak değil insan dünyasında ve dil içinde tecelli eden bir tarihsel süreç olarak görür. O anlamını analitik çözümlenmelerden değil, ona inanan insanlardan alır. Bu bağlamda Hz. Peygamber Kur'an'ın tarihsel projeksiyonu olarak çok değerlidir. Kur'an Hz. Peygamber döneminde, anlamı belirlenmekte olan bir süreç iken, mushaf haline getirildikten sonra reflektif düşüncenin kavramsal bir nesnesi haline gelmiştir. Yazar Kur'an'a dönüş hareketinin Kur'an'ı, -Peygamber zamanındaki haliyle ele alma çabasının- yaşayan bir metinden ziyade dondurulmuş bir modele dönüştürdüğünü

belirterek Kur'an'ın günün şartları altında dinamik bir metin olarak değerlendirilmesinin Kur'an Hermenötiği açısından hayati olduğunu belirtmektedir.

Toplumların farklı ahlaki bilinci karşısında evrensel ahlaki doğruların ne olduğu, *Ahlak Hermenötiği*'nin temel sorusudur. Burada ahlakın iki farklı yorumlanma biçimiyle karşılaşılıyor. Mitosa dayalı anlayış, ahlaki yaşanmışlık olarak ele alan ve iyi ve kötünün ne olduğunu tarihsel anlatılarla belirlemiş olan anlayıştır. Logosa dayalı anlayış ise dili kullanarak evrensel doğrunun tecellisi olacak kavramsal açıklığa ulaşmayı amaçlar. Sokrates'ten pozitivist düşünceye kadar gelenek içerisinde ahlaka farklı yaklaşımlar olmuştur. Bu yaklaşımların ortak noktası ahlaki *özdeşlik* kavramı ekseninde ele almalarıdır. Ancak küresel çağ ötekini varsayan *farklılık* talebiyle geleneğin bu ontolojik zeminini kaybetmiş görünüyor. Günümüzde ahlaki bilincin sorunu, her daim farklılığa açık kalırken bu farklılıkları yok etmeyecek ortak ahlaki zemini oluşturmaktır. Ahlak hermenötiği ahlaki dil içinde bize verilmekte olan dünyadan hareketle anlamaya çalışarak algı farklılıklarını dilin iletişim gücüyle aşmaya çalışır. Bu noktada yazara göre, ahlakın evrenselliğini, belli ahlaki kurallar olarak değil farklılıklarına rağmen her bir dil dünyasında kendine yer bulması olarak anlamak daha doğru görünmektedir.

Tatar, *Tıp Hermenötiği*'ni hastalık durumunda insanın bedenine ve topluma yabancılaşma sorunu karşısında anlamı sürdürmeye çalışan bilinç hali olarak tanımlıyor. Tıp tarihi sağlığı, "konuşurken gizlenen susarken konuşan" bir kavram olarak ele almıştır. Hermenötik bir nevi sağlığı konuşurma iddiasıdır. Eskiler hastalığı fitratın bozulması ve günahlara kefarete olarak görürken Hipokrat onu tabiattan hareketle mikrokozmos bir uyumsuzluk olarak değerlendirmiştir. Descartes ile başlayan mekanik evren anlayışı ise insan bedenini hastanın varoluşundan bağımsız bir deney nesnesine dönüştürmüştür. Ciddi bir kırılma olan bu yaklaşım tıbbi, artık her hastayı kendine özgüllüğü içerisinde değerlendiren ahlaki bir pratik olarak değil genel kuralları olan bir bilim olarak görür. Bu durumun insan açısından bir yabancılaşmaya sebebiyet vermesi hermenötiğin temel ilgi alanıdır.

Hüsn-i Hatt'in, Ortaçağ'da hâlihazırda anlamı olan mekan ve metinlere nispetle anlam kazanırken, gittikçe mekanın kendisiyle anlamlandırıldığı bir forma bürünerek otonomlaştığını görüyoruz. Yazar bu sebeple Hattı, hermenötik açıdan ele alırken tek bir kavram olarak değil, tarihsel süreç içerisinde, ancak beslendiği arka plandan ayrı bir sanat olarak değerlendiriyor. Klasik hat eserleri; belli bir yazı türünü kullanan ve mekânla bağlantılı bir kompozisyon oluşturma çabasında görünürken

modern hat eserleri; anlamını harfler arasındaki estetik dengede bulan, belli bir yazı türüne bağlı kalmadan kurgusal bir yapı oluşturan ve kısmi belirsizliğe sahip çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasik hat, onu yorumlayanı belli bir ideal güzellik noktasına ulaşmaya teşvik eder. Modern hat ise, içinde bulunduğumuz dünyayı farklı açılardan göstermeye çalışır. Kendilerini ifade ediş biçimleri farklılaşsa da her iki tarz gerçekliklerini yüzeylerinde belirtmeleri noktasında birleşirler.

Müziğin mekânsal olmayıp zamansal ve kavram ötesi oluşu, anlamı konusunda farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Tatar, müziğe mistik bir noktadan hareketle anlam atfetmenin, müzik ötesi bir alandan hareket edildiği için ironik olduğunu düşünüyor. Müziğin sese dayalı bir gerçekliği olsa da o -enstrümantal olarak- sesin anlamından fazlasına sahiptir. *Müzik Hermenötiği*, en temelde müzik sesi ve insan bilinci arasındaki ilişkinin nasıl olduğunu inceler. O, anlamını melodik ses fenomeniyle yüzleşen insan bilincinden alır. Bununla birlikte müzik söylenenden çok söylenmeyene aittir. Bu noktada gerçek anlam, müzik sustuğu zaman müziği sessiz bir şekilde dinleyen insanın bilincinde gerçekleşir. Müzik kavramsal anlamının durduğu yerde insana, dünyasının hala bir bütün olarak anlamlı olduğunu hatırlatır. Yazara göre, onun kalbin dili olarak adlandırılması bu kavram ötesi karakteri sebebiyledir.

Tatar'ın, hermenötik konusunda çeşitli çalışmaları vardır. O bu eserin, içerisinde ele aldığı konulara ilgi duyanlar için motivasyon olduğunu söylüyor. Ayrıca kitabın kapak tasarımı estetik açıdan oldukça dikkat çekici ve teşvik edici görünüyor.

Temelde iki ana bölüme ayırabileceğimiz bu kitabın, alan hermenötiği yapmadan önce bir yol gösterici olarak hermenötiğin ne olduğunu ele alması, ufuk açıcı olmuştur. Bunu yaparken yazarın sadece yorum tarzlarına değil onların çıkmazlarına da yer vermesi ayrıca faydalıdır. Altı alanın ayrı ayrı hermenötiğini yaptığı -bizim ikinci bölüm dediğimiz- bölümler ise ele alınma biçimleri açısından bir bütünlük arz etmektedir. Bu anlamda elimizdeki eserin, her bölümü kendi içerisinde otonomik olmasına rağmen yöntem noktasında benzerliği, bölümler arası olası kopukluğu önlemiş gözükmektedir. Her bir alan kendi tarihi içerisinde değerlendirilmiş, kırılma noktalarına ve arka planlarına dikkat çekilmiş ancak hepsinin arka plandan ayrı olan gerçekliği savunulmuştur.

Hermenötik çabanın doğrudan düşünme biçimlerinin varoluş krizlerine

yöneliyor olması, hakikat ile kendini hakikat olarak sunan sapkın düşüncelerin ayırt edilmesine olanak tanımaktadır. Yazar önsözde hermenötiği "dünyevi aydınlıktan, varlığın gizlendiği karanlığa yönelme ve bu karanlığı bir nevi ifşa etme teşebbüsü" olarak tanımlıyor. Bu noktada eser, okuyanın eline bir el feneri verme çabası olarak değerlidir.

Tatar, Burhanettin. "Din İlim ve Sanatta Hermenötik". Değerlendiren: Hatice Üstün.

RTEÜİFD 12 (2017): 355-360.

